

Лекційний дискурс займає одне з провідних місць в системі мовних комунікацій. Існує чимало розробок стосовно даного питання. Але, враховуючи той факт, що час не стоїть на місці, можна вдосконалювати вже існуючі та знаходити нові шляхи успішної його реалізації, враховуючи всі потреби сучасного слухача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання / А. М. Алексюк. – К. : Вища школа, 1998. – 192 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1975. – 446 с.
4. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській художній прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
5. Варшавская А. И. Смысловые отношения в структуре языка (на материале современного английского языка) / А. И. Варшавская. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 135 с.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. Ярцева В. Н.]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
8. Методические аспекты организации лекционных занятий в вузе [Электронный ресурс] : методические указания / А. М. Рубанов, Л. А. Харкевич, В. А. Иванов и др. – Тамбов : ГОУ ВПО ТГТУ, 2011. – 52 с. – Режим доступа : <http://window.edu.ru/resource/530/76530/files/rubanov-a.pdf>. – (Дата обращения: 06.11.2014).
9. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації : [Електронний ресурс] : [фрагмент] / Хабермас Юрген. – Режим доступу : https://docs.google.com/document/d/1aU1OFwpzP6aJqehHUg6LgUZZWVXpKcL-a_kdJ3sx0zc/preview?pli=1. – (Дата звернення: 06.11.2014) – (Першоджерела комунікативної філософії [/ Л. А. Сотниченко]. – К. : Либідь, 1996. – С. 84–91).

Хлопко Олег Станіславович, здобувач кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», провідний фахівець-юрист Дніпродзержинського економічного коледжу Дніпродзержинського державного технічного університету

УДК 94:159.953 Д 81

БУТТЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЗА РАДЯНСЬКИХ ТА ПОСТРАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ ЯК ВИМІР ПРАГНЕННЯ ДО ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянута соціально-філософська проблема пошуку належної правосвідомості за радянських та пострадянських часів існування нашого суспільства, необхідність врахування історичного досвіду СРСР при формуванні моделей громадянського суспільства під кутом зору соціальної філософії. Розглянуті соціально-філософські виклики цієї проблеми.

Ключові слова: правосвідомість, розбудова громадянського суспільства

БЫТИЕ ПРАВОСОЗНАНИЯ В СОВЕТСКИЕ И ПОСТСОВЕТСКИЕ ВРЕМЕНА КАК ИЗМЕРЕНИЕ СТРЕМЛЕНИЯ К ЦЕННОСТЯМ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

В статье рассмотрена социально-философская проблема поиска надлежащего правосознания в советское и постсоветское время существования общества, необходимость учета исторического опыта СССР при формировании моделей гражданского общества с точки зрения социальной философии. Рассмотрены социально-философские вызовы этой проблемы.

Ключевые слова: правосознание, развитие гражданского общества

GENESIS OF JUSTICE IN SOVIET AND POST-SOVIET TIMES AS A COMMITMENT TO THE VALUES DIMENSION OF CIVIL SOCIETY

The article considers the socio-philosophical problem of finding the proper sense of justice in the Soviet and post-Soviet existence of society, need to take account of the historical experience of the USSR in the formation of models of civil society in terms of social philosophy. The social and philosophical challenges of this problem.

Keywords: legal consciousness, the development of civil society

Вступ. Буття людини у сучасному світі неможливе без подолання труднощів та проблем розвитку. Саме на цьому ґрунті росте древо розвитку філософії соціальної цивілізації. Коріннями воно сягає в стародавнє минуле, а кроною зазіхає в захмарне майбутнє. Саме подолання наслідків тоталітарної моделі правосвідомості, що залишилась нам у спадок із часів СРСР, в наших думках, соціальній пам'яті, нашій духовній культурі, є часткою довгого шляху до формування бажаної моделі громадянського суспільства.

Світ змінився. З розпадом СРСР зникло не тільки наше минуле з притаманною йому єдністю марксистсько – лєнінського світогляду, прагненням побудувати комунізм - «рай» на землі для всіх і кожного, з ним зникло поняття величезної наднаціональної соціально – державної побудови, яка мала офіційне найменування: радянський народ. Ми – люди, яким вже за 40 років, є бувшими частками, своєрідними уламками цього формування. Ми пам'ятаємо набагато більше, ніж дізнається молодь про ці часи з книжок та Інтернету. Але не тільки для нас, всього пострадянського суспільства є досі актуальним питання: розпад СРСР - це тріумф чи трагедія? І в цьому контексті виникає наступне питання: наскільки була суспільно корисною сформована в СРСР модель правової рефлексії буття людини та соціуму?

В соціально-філософському науковому середовищі, яке розуміється як сукупність наукових думок, поглядів фахівців з даної галузі, за більшою кількістю оцінок та переконань сучасність характеризується як перманентна криза філософії взагалі та соціальної філософії у тому числі. Це так: різноманіття філософських поглядів на шляхи та суб'єктивно-правові межі розвитку соціальної цивілізації вражає.

На цьому фоні викликає легку «ностальгію» залізобетонна марксистсько – лєнінська модель розвитку суспільства, що мала досить важливу складову – власне осмислену правосвідомість як дуже дієвий механізм впливу на існування та формування суспільства.

Історичне обґрунтування трансформації правосвідомості. Пам'ятаємо, що під час становлення Радянської держави так звана «революційна правосвідомість» ставилась над існуючим у той час формальним правом, та, таким чином, значною мірою, я би сказав «тотальною мірою», превалювала над законом. Достатньо згадати Декрет РНК «Про суд № 1» Згідно ст. 5 цього Декрету закони могли застосовуватись лише, якщо вони не протирічать «революційній правосвідомості» ["Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства" 1917: с. 1]. Більшість нормотворчих приписів вершити «красний терор» за тих часів не мала «нормативного загально оприлюдненого змісту», а мала характер листів-приписів місцевим органам влади з боку керівників держави, або місцевих дій ЧК, санкціонованих більшовицькою владою. Приклад цих дій описаний Мельгуновим С. П.: «...23-го марта 1919 года английский военный священник Lombard сообщал лорду Керзону: «в последних числах августа две барки, наполненные офицерами, потоплены и трупы их были выброшены в имени одного из моих друзей, расположенном на Финском заливе; многие были связаны по двое и по трое ключей проволокой» [Мельгунов С. П. 1990: с.37-38]. Ці або подібні відомості майже ніколи не публікувались за радянських часів, таким чином, радянська влада, яка була досить відвертою у проголошенні власних цінностей та шляхів їх здобуття, не відважувалась повною мірою публікувати весь текст соціально-правових документів сучасності. Коли дивишся на такі формалізовані пам'ятники права як Постанова РНК РСФСР від 05.09.1918 р. «Про червоний терор», який за своїх часів зітер із лица землі цілі суспільні версти населення (так звані, «контрреволюціонери», «саботажники», «крупна буржуазія» та велика кількість різних осіб, об'єднаних одним ім'ям: «вороги радянської влади»), вражає, звичайно, канцелярська і одночасно кричуща жорстокість документів тієї епохи: за кожен, навіть незначний проступок проти Радянської влади передбачалась смерть, найчастіше шляхом приведення смертного вироку до виконання на місці затримання [Фельштинский 1995: с. 3-272]. Вражала одна із домінуючих підстав смертних вироків: «Революційна правосвідомість» їх виконавців (вони ж одночасно і судді).

Таким чином, «революційна правосвідомість» *нависала* над правом , адже всі перші роки

Радянської влади вона значною мірою *формувала* це право.

Так, за подальших часів, влада почала активно створювати власне формальне право шляхом видання значної кількості нормативних актів СНК та Всеросійського центрального виконавчого комітету, за невиконання яких встановлювалась досить жорстока відповідальність [Лебединский В. Г., Орлов Д. И., М. 1956: с.171-174, с. 210-218]. З огляду на це, право, так би мовити, виривалось з лап «Революційної правосвідомості» та займало належну йому з дореволюційних часів ведучу ланку регулювання суспільних відносин. «Революційна правосвідомість» досить часто пригадується і в цих актах, але на перший план вже виходить так звана «революційна законність» та «революційний порядок».

Потім влада створила досить ієрархічну систему формального права, яка за власним змістом вже на перший погляд не мала нічого спільного з «правосвідомістю» червоного терору та воєнного комунізму. Так звана «Сталінська Конституція» була достатньо гуманною та такою, що щиро декларувала загальнолюдські цінності та «гарантувала» їх захист.

Але це право було лише декларативною ширмою нелюдського свавілля влади, Сталіна та інших можновладців, які мали власну «правосвідомість».

Ця «правосвідомість» передавалась зверху до низу по величезній бюрократичній машині «Країни Рад», передавалась тим, хто з часом на місцях був виконавцем репресивних дій.

Свавілля «будівників нового суспільства» відносно до власного населення трансформувалось, так би мовити, «за вимогами сучасності». Звідси більшість «ворогів народу», на перший погляд, отримала «справедливий та не упереджений суд» за участю «неупереджених адвокатів та прокурорів», але ми знаємо, що це був за суд. Понад право все до суду вирішили політичний розрахунок та «правосвідомість» організаторів цих процесів.

Ми також знаємо, що велика кількість людей була закатована без усякого суду, в тому числі вислана на північ та у Сибір. Іноді це були цілі народи, наприклад, такі, як кримськотатарський, який завдяки «оперативним даним» та «глибокому переконанню у тому, що є право, а що ні» тодішнього «батька народів» був висланий на північ та схід і опинився на грані вимирання.

У більшості радянських громадян формувалась перекручена правосвідомість. Правосвідомість «з двійним дном», або «двійним обличчям». З одного боку, громадяни «Країни Рад» виховувались у дусі непримиримої боротьби зі злом, протиправною та злочинною поведінкою, забезпеченням прав людини (літературні образи Тимура і його команди, юного барабанщика, кінострічка «Цирк» з Л. Орловою в головній ролі, яка пропагандувала рівність всіх людей, незалежно від кольору шкіри), а з другого боку – за першим наказом партії вони повинні були одностайно і з «мітингово - масовим пафосом» підтримувати засудження так званих «ворогів народу». Все це призводило до певної девіації та глибокої деформації правової свідомості громадян цього суспільства. При цьому більшість з них навіть не підозрювала про це, вважаючи виховану в них правосвідомість *цілісною та єдино вірною*.

Досвід формування правосвідомості громадянського суспільства

Лише у так звані «брежньєвські роки» правосвідомість радянської людини значно втратила неприродно жорсткі риси правосвідомості минулого. В ці роки правосвідомість людини формувалась на «дозволеній зверху» (усіченій під «комуністичні правові погляди та під практику будівництва соціалістичного суспільства») базі загальнолюдських цінностей, на прагненнях населення до миру та справедливості. Але і в ці часи зберігався чорно-білий комуністичний правовий погляд на оточуючий світ: наприклад, не тільки правом була заборонена спекуляція та приватне підприємництво - ст. ст. 148, 154 Кримінального кодексу УРСР, що був прийнятий у 1960 р. (в наш час це дуже розповсюджені види господарської діяльності, які йменуються «бізнесом» або «підприємницькою діяльністю»), але і правосвідомістю більшості громадян того соціуму, правовідношенням до цих соціальних явищ з боку суспільства та його окремих індивідів. Наприклад, всі ми пам'ятаємо глибоко образливі в той час найменування «спекулянт» і «світожер», що поділялись більшістю громадян навіть *на побутовому рівні*.

Крім того, діючій моделі правосвідомості людини та суспільства, що була побудована у той час, значною мірою була притаманна *показуха*. Так, за величезними і показовими цифрами правової освіти населення, створення образу «людини майбутнього» досить часто скривали правову безграмотність, байдужість значних верст населення до права та шляхів його застосування.

Ця модель, крім іншого, характеризувалась тотальною несвободою мислення. Офіційна соціологія та філософія характеризувались насильством над соціальною та філософською думкою та особистістю – фахівцем – дослідником, будь-якою особою, яка прагнула виробити власний світогляд на філософію суспільства та шляхи його розвитку. Незгодних з даною моделлю могли оголосити (та

оголошували) «антирадянськими елементами», застосовували до них заходи кримінальних репресій аж до вищої міри – страти, ув'язнення або поміщення до психіатричних лікарень.

Тому вбачається безумовним благом руйнування у вихованні правосвідомості людини панування «єдино вірної» тоталітарної концепції «побудови чорно-білого світу комуністичного суспільства».

З легким внутрішнім здриганням на мить уявіть собі, якщо б хтось написав ці або подібні рядки за тих часів, часів радянського суспільства минулого століття. Які б негативні наслідки чекали його після цього кроку. І не тільки в наукових дискусіях, а майже у всіх галузях життя, які в той час **міцно контролювались** державою та її ідеологічним апаратом комуністичної партії, яка *виховувала* цю державу, фактично зрослась з нею, була в особі вищих партійних органів «мозгом» даної держави.

Це уявлення є також доводом на користь змін, до яких призвело руйнування тоталітаризму в філософії, попри за все у наукових поглядах, у свободі вивчати та розповсюджувати (пропагандувати) будь-яку доктрину (напрямок) у філософії суспільства. Прагнути виховувати в собі та в інших моральне та гуманістичне ставлення до права та його явищ, до держави та суспільства.

Безумовно, якщо відкинути питання свободи у світоглядах, суспільній свідомості, формою якої є правова свідомість, необхідно визнати, що СРСР був великою соціальною державою, з безплатними освітою та охороною здоров'я, доступом населення до наукових досягнень людства через величезну інфраструктуру бібліотек, наукових газет і журналів, існування наукових організацій та установ, таких як загальносоюзне товариство «Знання», але все це було доступне **за підтримки або мовчазним погодженням особистості** з пануючою в той час у суспільстві філософсько - ідеологічною доктриною побудови держави та суспільства, формування особистості.

Звідси, це - не свобода, не свобода особистості та духу особистості, волі особистості, що, безумовно, у перспективі призводить та призводило до деформації особистості та, як слід, соціуму в цілому, бо підкорення не свободі суб'єктивно або породжує внутрішній протест, або привчає все життя бути в лаві подвійних стандартів того, що саме є справедливістю, істиною в широкому контексті цього поняття, що саме є **правим і не правим і чи можливо боротися з не правим, якщо воно превалює у всіх сферах оточуючого особистість життя тоталітарної, не правової держави.**

Майже вже під час процесу розпаду СРСР кращі вчені та правозахисники спробували врятувати Союз, побудувавши державу та суспільство на інших цінностях, не притаманних радянському ладу, на цінностях громадянського суспільства, на прагненні до правової побудови іншої, насправді правової держави.

Так, у статтях 2,7 проекту «Конституции Союза Советских Республик Европы и Азии» академік Сахаров А. Д. – творець термоядерної зброї, яка свого часу *фактично поставила крапку в технічній гонці ядерних озброєнь двох світових понад-держав* (дана зброя, як відомо, викликала майже неконтрольоване вивільнення термоядерної енергії у *небезпечно великих розмірах, не характерних для звичайних ядерних озброєнь*, вибухова хвиля збудованого в СРСР термоядерного пристрою типу «слойка» тричі обігнула земну кулю), писав: «...2. Цель народа Союза Советских Республик Европы и Азии и его органов власти - счастливая, полная смысла жизнь, свобода материальная и духовная, благосостояние, мир и безопасность для граждан страны, для всех людей на Земле независимо от их расы, национальности, пола, возраста и социального положения.»...і далі: «...7. В основе политической, культурной и идеологической жизни общества лежат принципы плюрализма и терпимости.» [Сахаров 1990: с.1]

Можливо, це був прояв **правового романтизму** людини, яка *зазирнула за край життя людства* (відомо, що невелика кількість спроектованих ним пристроїв могла поставити трагічну крапку не тільки в історії цивілізації, всього багаття культури, літератури, науки, у тому числі філософії, як прагнення осмислення і розумного влаштування буття людини та суспільства, прагнення людства наблизитись до зірок та багато, багато іншого, а **так само і саме фізичне існування** маленької планети під назвою Земля).

Але я бачу і інше: це була дієва спроба **осмисленого відторгнення правовим шляхом** колишніх проявів грубого попраання основоположних прав і свобод людини з боку колишнього тоталітарного режиму, спроба шляхом обговорення та прийняття Основного закону держави (що вже на той час знаходилась у стадії напіврозпаду), а саме: її Конституції, **виховати нову, громадянську, гуманістичну правосвідомість людей даної епохи, а також заборонити відверте та беззаперечне вторгнення держави в життя людини, в її духовний світ.** Ця спроба варта поваги **та вивчення** і в наші часи, коли побудова громадянського суспільства в Україні потребує виховання відповідної даному суспільству правової свідомості особистості, як частки розбудови громадянського суспільства, чинника побудови та

існування дійсно правової, гуманістичної держави.

Дуже показове ставлення академіка А. Сахарова до себе, власної особистості, висловлене у 1988р. в інтерв'ю газеті «Молодежь Эстонии»: «... *судьба моя была в каком-то смысле исключительной ... Не из ложной скромности, а из желания быть точным замечу, что судьба моя оказалась крупнее, чем моя личность. Я лишь старался быть на уровне собственной судьбы ...*» [Сахаров. Архив Сахарова : с.1].

Досить цікавим, можливо концептуальним у цьому сенсі є твердження А. Д. Сахарова про розумну альтернативу загибелі людства у монографії "Размышления о прогрессе, мирном сосуществовании и интеллектуальной свободе": «В выносимой на обсуждение читателей брошюре автор поставил себе целью с наибольшей доступной ему убедительностью и откровенностью изложить два тезиса, которые разделяются очень многими людьми во всем мире. Эти тезисы суть:

1. Разобщенность человечества угрожает ему гибелью. Цивилизации грозят: всеобщая термоядерная война; катастрофический голод для большей части человечества; оглушение в дурмане "массовой культуры" и в тисках бюрократизированного догматизма; распространение массовых мифов, бросающих целые народы и континенты во власть жестоких и коварных демагогов; гибель и вырождение от непредвиденных результатов быстрых изменений условий существования на планете.

Перед лицом опасности любое действие, увеличивающее разобщенность человечества, любая проповедь несовместимости мировых идеологий* и наций - безумие, преступление. Лишь всемирное сотрудничество в условиях интеллектуальной свободы, высоких нравственных идеалов социализма и труда, с устранением факторов догматизма и давления скрытых интересов господствующих классов отвечает интересам сохранения цивилизации.

Миллионы людей во всем мире стремятся покончить с нищетой, ненавидят угнетение, догматизм и демагогию (и их крайнее выражение - расизм, фашизм, сталинизм и маоизм), верят в прогресс на основе использования в условиях социальной справедливости и интеллектуальной свободы всего положительного опыта, накопленного человечеством.

2. Второй основной тезис: человеческому обществу необходима интеллектуальная свобода - свобода получения и распространения информации, свобода непредвзятого и бесстрашного обсуждения, свобода от давления авторитета и предрассудков. Такая тройная свобода мысли - единственная гарантия от заражения народа массовыми мифами, которые в руках коварных лицемеров-демагогов легко превращаются в кровавую диктатуру. Это - единственная гарантия осуществимости научно-демократического подхода к политике, экономике и культуре.

Но свобода мысли в современном обществе находится под тройной угрозой: со стороны рассчитанного опiums "массовой культуры", со стороны трусливой и эгоистической мещанской идеологии, со стороны окостенелого догматизма бюрократической олигархии и ее излюбленного оружия - идеологической цензуры. Поэтому свобода мысли нуждается в защите всех мыслящих и честных людей. Это задача не только интеллигенции, но и всех слоев общества...» [Сахаров. Архив Сахарова : с. 2].

З цих тез, на мій погляд, витікає декілька філософських позицій формування правосвідомості сучасного громадського суспільства, а саме: побудова незалежних від держави та її впливу моделей освіти та правосвідомості; критичне ставлення до масової культури та висловлювань ЗМІ, під впливом яких формується ця культура. Повага до загальнолюдських цінностей є саме тим міцним фундаментом, на якому можлива розбудова правової держави з притаманною їй концепцією правосвідомості. За часів СРСР цим напрямкам не тільки не приділялась належна увага, більш того: за часів СРСР все наповнювалось «соціалістичним політиканством». Адже філософія мала «виражений марксистсько-ленінський зміст». Про розбудову громадянського суспільства без залучення таких науковців як Сахаров А. Д. не могло бути і мови. І її не було. Тому що, ні Сахаров А. Д., ні інші фахівці його масштабу до формування філософської концепції буття правосвідомості в СРСР не залучались. Більш того, суспільство того часу, можливо, було занадто «молоде», щоб сприйняти та належно оцінити ті концепції. Всі ми пам'ятаємо, як Сахаров А. Д. освистувався на трибуні З'їзду Рад колишнього СРСР народними обранцями, які повинні були представляти *всі версти та прошарки* колишнього СРСР, тобто *суспільства* того часу. Вибори до З'їзду Рад колишнього СРСР відбувались за часів так званої «Горбачовської весни», та мали дуже велике (для СРСР) демократичне підґрунтя. З трибуни цього З'їзду за відносно невеликий час висловлювались думки, які у сталінські роки для їх авторів загрожували ГУЛАГом. Досить великий прорив у свободу слова для того часу! Але *це* зібрання свідомо не сприйняло модель правосвідомості та побудови нової держави, висловленої Сахаровим А. Д. Чому? Можливо, перш за все, тому що саме суспільство, виховане селекторами КПРС, не могло,

не мало свідомої можливості їх сприйняти?

Можливо, у даній констатації фактів, загроз, викликів ближчого майбутнього Сахаров А. Д. значно випередив свій час? Перифразуючи його власне висловлювання, можна сказати про те, що *його наукова особистість була декілька більш долі сучасного йому світу.*

На жаль, у сучасній Україні досить мало робіт, які б аналізували діяльність Сахарова А. Д. як науковця, який за «старих» радянських часів намагався з філософських позицій загальнолюдських цінностей змінити притаманне йому суспільство, але не був прийнятий сучасниками. Здається, в філософських наукових колах «творець термоядерної бомби» також не сприймається як «свій». Це стосується також сучасних політологів, правників, культурологів, соціологів та інших представників сучасної науки. Але вантаж його філософської, правової думки був адресований Людству. І воно повинно отримати призначене йому відправлення.

Висновки. Радянський досвід формування деформованої правосвідомості суспільства потребує вивчення з метою запобігання подібних явищ у майбутньому. Формування правосвідомості громадянського суспільства (яку деякі автори визначають як форму суспільної свідомості [9; с.27] в нашій країні, як колишній частці СРСР, відбулось та відбувається завдяки подоланню тоталітарної моделі правосвідомості. Значна роль у цьому подоланні була притаманна «першопрохідникам» громадянського суспільства в цій «Країні кривих дзеркал» - видатним вченим, які зазирнули «за край небуття», та знайшли в собі сили порвати з правосвідомістю середовища власного виховання та які запропонували суспільству нову модель правосвідомості, що базується не на партійних, а на загальнолюдських цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства" від 7 грудня (24 листопада) 1917 р. стор. 1, - СУ РСФСР, 1917. № 4. ст.50
2. Мельгунов С. П. Красный террор в России. 1918-1923., М; «РУССО», 1990. стор.37-38
3. Гошовський М. М., Кучерявий І. Т. «Ідея прогресу в соціальній філософії». - К., 1993.
3. ВЧК/ГПУ: Документи и материалы. Составитель Фельштинский Ю. Г. - М.: Издательство гуманитарной литературы, 1995., стор 3-272
4. Советская прокуратура в важнейших документах Сост.: Лебединский В. Г., Орлов Д. И., М. Госюриздат, 1956., стор.171-174, 210-218
5. Кримінальний кодекс УРСР. Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961р., № 2, стаття 14
6. Сахаров А. Д. «Проект Конституции Союза Советских Республик Европы и Азии», М., 1990 . стор.1-2
7. Сахаров А. Д. Архів Сахарова: Головна сторінка. стор.1, джерело: <http://www.sakharov-archive.ru/>
8. Сахаров А. Д. Архів Сахарова . Роботи А.Д. Сахарова. Размышления о прогрессе, мирном сосуществовании и интеллектуальной свободе. стор.2, джерело: <http://www.sakharov-archive.ru/>
9. Большакова О. В. Матеріали Всеукраїнської Інтернет - конференції «Вивчення юридичних дисциплін у технічних ВНЗ - шлях до розбудови правової держави», Дніпропетровськ, Видавець Біла К. О., 2014р, с.27.

Цибра Микола Федорович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 140,8 +378

ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ СОЦІУМУ ЯК НАРІЖНЕ ЗАВДАННЯ ОСВІТИ

В статті наголошується, що національна трансформація не може бути проведена як чисто економічний проект. Для того, щоб сьогодні забезпечити реальний розвиток країни та її економіки, потрібна трансформація суспільства через зміну системи цінностей, світоглядних орієнтирів у цілому.

Ключові слова: трансформація, стереотип, світогляд, соціум, фрустрація, демократія, гуманізація, цінність, компетентність